

Hans van Ditmarsch

Computer Science Department, University of Otago

PO Box 56, Dunedin 9015

Nieuw-Zeeland

hans@cs.otago.ac.nz

Column Wiskundigen in den vreemde

Nieuw-Zeeuwse Kroniek

In november 2000 promoveerde Hans van Ditmarsch aan de Rijksuniversiteit Groningen. Een jaar later stapte hij op het vliegtuig naar de andere kant van de wereld en begon een nieuwe carrière aan de University of Otago in Dunedin, Nieuw-Zeeland. Hij doet verslag van zijn ervaringen als Nieuw-Zeeuws immigrant.

De wiskundige Alexander Aitken (1895–1967) is een van de illustere zonen van Dunedin. Een uitvoerige biografie van zijn jeugd staat als fraaie inleiding bij een uitgave van zijn — eigenlijk niet zo memorabele — dagboek-memoires *To Catch the Spirit* (Otago University Press, 1995). Aitken werd geboren in Dunedin. Hij groeide daar ook op; zijn vader was er groenteboer. Zijn moeder overleed al op jonge leeftijd. Veel familie van vaderskant woonde in Pukehiki, ergens halverwege op de Peninsula, een wat ruig zeewaarts gekeerd schiereiland met woeste stranden, vooral bekend vanwege de albatroskolonie. Op diezelfde eenzame stranden waar ik in het weekend graag rondwandelen en pinguïns ga kijken, ravotte hij vroeger met zijn neefjes en nichtjes. Pukehiki bestaat nog steeds, maar is inmiddels, zoals zoveel plaatsen hier, ontvolkt. Er staan drie huizen, een houten kerkgebouw en een verenigingsgebouw (gebouwd door zijn oom). Ik fiets er vaak langs. Het adres in Dunedin van Aitken's familie is inmiddels opgeslokt door uitdijende universiteitsgebouwen, het is zo'n beetje naast het café waar ik dagelijks koffie drink. Zijn middelbare school was de Otago Boys High School, nog steeds een instituut. Daarna studeerde hij enige jaren aan Otago University. Zijn studie werd in 1915 onderbroken voor het vervullen van de militaire dienst, aan het front in Europa. Hierover straks meer. Daarna maakte hij zijn studie aan Otago University af, werd enige jaren wiskundeleraar aan de Otago Boys High School — hij heette een slappe docent te zijn, omdat hij geen lijfstraffen uitdeelde — en vertrok in 1922 naar Edinburgh University, waar hij student van Whittaker werd. Hij is nooit meer in Dunedin teruggeweest. Uiteindelijk werd hij een beroemd en bekend hoogleraar wiskunde aan Edinburgh University, gespecialiseerd in statistiek, matrixrekening en actuariële wiskunde.

Aitken stond bekend als rekenwonder — 'the human computer'. Hij had een enorme vaardigheid in hoofdrekenen, en een fantastisch geheugen. Het verhaal doet de ronde dat hij de eerste 2000 decimalen van het getal π uit het hoofd kende, of, afhankelijk van de bron, de eerste 700. Daarmee wordt misschien bedoeld dat hij dit uit het hoofd wist te berekenen. Zijn colleges verlevendigde hij door de studenten uit te dagen hem grote getallen op te geven, die hij

dan binnen enkele seconden vermenigvuldigde. In de jaren twintig werd experimenteel psychologisch onderzoek gedaan naar zijn bijzondere capaciteiten: 30 seconden voor het vermenigvuldigen van 987654321 met 123456789.

Zijn oorlogsherinneringen staan in het verpletterende *Gallipoli to the Somme* (Oxford University Press, 1963) — pas veel later in zijn leven gepubliceerd. Het merendeel van deze memoires speelt zich af in Armentières, nabij Ieper in België, aan het loopgravenfront van de Eerste Wereldoorlog. Aitken diende daar onder meer in de 10th Otago Company. Wat valt een Nieuw-Zeelander op in België? Dat daar bijvoorbeeld *echte* koekoeken te horen zijn, waarvan de Westerse literatuur en muziek doordrenkt is, maar die in Nieuw-Zeeland niet voorkomen. Zijn fotografisch geheugen voor tekst en getallen bewees ook zijn dienst in de oorlog. Na een offensief was het logboek (roll-book) van 'Platoon 10' verloren gegaan. Onder de overlevenden was precieze informatie over de slachtoffers natuurlijk urgent. Aitken, toevallig aanwezig bij deze consternatie in het militair hoofdkwartier, had ooit in dat peloton gediend, dit boek onder ogen gehad, en wist daarom uit het hoofd alle namen, rangen, affiliaties, enzovoorts op te dreunen: "I had no difficulty, [...] brought by stress into a condition almost of hypernesia, in bringing the lost roll-book before me, almost, as it were, floating." Ook onderwees hij in de loopgraven zijn landgenoten over de sterrenhemel aan het noorderfirmament. Dankbare kameraden vertellen hem later dat dit hun leven gered heeft. Na een sortie, 's nachts verwaald tussen de linies, konden ze, geleid door de poolster, vermijden stekeblind de Duitse linies in te lopen en door mitrailleurs neergemaaid te worden.

Fantastisch zijn de wederwaardigheden van Alexander Aitken's viool. Deze smokkelde hij illegaal aan de frontlinies steeds weer mee met hulp van kameraden — alleen standaarduitrusting, geweren en zo, zijn kennelijk toegestaan. Kapotte vioolsnaren werden vervangen door delen van telefoonkabels — dat moet geklonken hebben! In Frankrijk, bij de Somme, werd een hele zoektocht naar een nieuwe strijkstok ondernomen, omdat overleven zónder Bach, Grieg en Dvořák nog veel moeilijker is dan mét.

Die viool heb ik nu net bewonderd in het schoolmuseum van de Otago Boys High School, na een afspraak met curator David Billing. Daar is de viool namelijk in 1953 uiteindelijk terechtgekomen. In het vilt van de vioolkist staat het allemaal netjes gegrift: 'Gallipoli', 'Suez', 'Armentières', enzovoort. De stok is er niet meer bij. Ik stap weer op de fiets, de heuvel af, terug naar het werk. ←